

Peto poglavlje, „Experiencing the Body” (str. 73–91), usredotočuje se na fenomenologiju, habitus i psihoanalizu. Raspravlja se o idejama francuskoga filozofa Mauricea Merleau-Pontyja, uključujući njegove feminističke i postkolonijalne kritičare (Iris Marion Young i Frantza Fanona), kao i brojne povjesničare koji su koristili fenomenološke pristupe za rekonstrukciju i tumačenje tjelesnih iskustava u prošlosti. Nadalje, razmatra se poimanje *habitus*a Pierrea Bourdieua, koji naglašava da se tjelesni pokreti uče i internaliziraju. Autorica se bavi i metodom *psihoanalize*, koja ima ulogu u istraživanju pojedinačnoga, interno proživljenog tijela.

Završno poglavlje, „Materialist Approaches to the Body” (str. 93–109), govori o nedavnom *materijalnom zaokretu* u humanističkim znanostima, čiji je glavni interes povezanost ljudi s predmetima, životinjama ili drugim akterima koji nisu ljudi. Autorica se osvrće na *neurohistorijski* pristup koji je predložio povjesničar Daniel Lord Smail, a govori i o *novim materijalističkim* učenjacima poput Karen Barad i Gillesa Deleuzea, uključujući neke povjesničare koji se bave *praksiografskim pristupom*, od kojih se ističe Annamarie Mol. Autorica apostrofira da se *materijalni zaokret*, uz *kulturni*, smatra drugim najvažnijim zaokretom za historiju tijela.

Zaključak (str. 111–114) sažima cijelu knjigu, donoseći kratak pregled svih temeljnih teorijskih i konceptijskih pristupa i njihovih utjecaja na razvoj historije tijela.

Na kraju knjige nalazi se pregled bilježaka, rječnik pojmova s napomenama, popis članaka koji se preporučuju za daljnje čitanje, kao i abecedni indeks pojmova. Knjiga ne sadržava ilustracije, ali je pisana jednostavnim jezikom i jasno strukturirana, što čitatelju omogućuje lako snalaženje u štivu.

Iako knjiga donosi povijesni pregled historije tijela, autoričin interdisciplinarni pristup čini ju korisnim štivom ne samo za studente povijesti, nego i za povjesničare medicine, ali i sve koji imaju interes proučiti povijest tijela i naučiti nešto više o ovoj tematici.

Mirjam Vida Blagojevic

Stephen D. King, *Kada novca ponestane. Kraj imućnog Zapada* (Zagreb: Mate d.o.o., 2015), 290 str.

Jedan od najvažnijih zadataka proučavanja ekonomske povijesti jest definiranje silnica koje su determinirale određeno ekonomsko stanje. Knjiga *Kada novca ponestane. Kraj imućnog Zapada* pokušaj je poziva budućim naraštaji-

ma donositelja ekonomskih i političkih odluka da kroz prizmu poznavanja povijesti pokušaju prilagoditi definiranje ekonomskih politika čiji će učinak biti vidljiv u sadašnjosti, ali koje će potpuni izričaj dobiti u budućnosti. Autor Stephen D. King, glavni ekonomski stručnjak i voditelj globalnih ekonomskih i investicijskih istraživanja u HSBC-u, član radne skupine Vlade Velike Britanije za Aziju te redoviti kolumnist *Financial Timesa* i *The Timesa*, naglašava da je poznavanje ekonomske povijesti iznimno važno da bi se moglo odgovoriti na pitanja koja je postavila financijska kriza iz 2008. i oblikovati primjerenu ekonomsku politiku za borbu protiv nje.

Analizirajući financijsku krizu iz 2008., evidentno je da je ona bez prese-dana budući da nikada dotad u istom razdoblju tako veliki broj gospodarstava nije bio toliko slab niti smo ikad prije svjedočili tako snažnu udaru na finan-cijski sektor. Posebna vrijednost ove knjige jest u tome što se ona ne usredoto-čuje, poput većine debata o globalnim ekonomskim izazovima, na predlaga-nje ekonomskih mjera koje će omogućiti pokretanje ekonomskoga rasta, nego naglasak stavlja na analizu onoga što će se dogoditi ako se ne materijalizira ekonomski oporavak. King ističe važnost „suradnje” ekonomike, politike i povijesti, čije nam poznavanje omogućuje lakše i uspješnije oblikovanje kvali-tetnih strukturnih reformi koje će na kraju dovesti do uspješnoga savladavanja „zamke ekonomske stagnacije” i izbjegavanja marginalizacije ekonomike.

Autor je knjigu podijelio na deset poglavlja. Uredili su ju Đuro Njavro i Marin Njavro, a za hrvatsko čitateljstvo preveo ju je Miljenko Šimić. Na kraju knjige nalazi se popis literature, bilješke i kazalo pojmova.

U prvom poglavlju pod nazivom „Uzimanje napretka zdravo za gotovo” (str. 9–37) naglašava se važnost tehnološkoga razvoja, čiji je utjecaj na sva-kidašnje skokove životnoga standarda postao vidljiv u drugoj polovini XX. stoljeća. Iako važan, tehnološki razvoj nije jedini koji je omogućio oporavak zapadnih ekonomija nakon Drugoga svjetskog rata. Naime, liberalizacija tr-žišta koja je postupno gurala izolacionizam i protekcionizam u drugi plan dovela je do ubrzanoga ekonomskog rasta i razvoja. Blagodati slobodnoga tr-žišta autor potkrepljuje primjerom gospodarskoga rasta Argentine u drugoj polovini XIX. stoljeća, koja je potpuno iskoristila „slobodnotržišni instinkt” Britanskoga Carstva i držanje međunarodnih pomorskih trasa otvorenima. Pored Argentine, čija autarkičnost uzrokovana ratnim događajima u prvoj po-lovini XX. stoljeća dovodi do ekonomske stagnacije, analizira se ekonomska problematika u industrijaliziranim zemljama poput Japana, koje su se suočile sa sličnim problemima, odnosno pitanjem: „Što kada novca nestane?”

U drugom poglavlju, „Bol izazvana stagnacijom” (str. 37–55), analiziraju se psihološki aspekti ekonomskih kriza. Prema autoru, standardna ekonom-ska teorija upućuje na to da je intenzitet percepcije dobiti i gubitka sličan, no

ljudima mnogo teže pada gubitak nego što ih oduševljava dobit. Ekonomski sustav koji prividno nudi jednaku mogućnost napretka svim sudionicima na tržištu neizbježno stvara averziju prema gubitku, što kao posljedicu ima posustajanje poduzetničke aktivnosti. Povijesni primjeri spomenutih Argentine i Japana mogu poslužiti kao osnova osmišljavanja ekonomskih reformi za borbu protiv ekonomske stagnacije uzrokovane recentnom ekonomskom krizom. King lucidno elaborira da bez izravnoga ekonomskog prosperiteta nema pune afirmacije ekonomskih reformi s ciljem uspostavljanja sustava ekonomskoga napretka te da u vremenima bez ekonomskoga napretka nastaju mehanizmi nagrađivanja jednih na račun drugih.

U poglavlju „Popravlak uništene ekonomije” (str. 55–69) King se dotiče mogućnosti prilagodbe država makroekonomskim problemima, situacije hiperinflacije u vrijeme Weimarske Republike 1920-ih i događaja koji su vodili Velikoj depresiji, ali i onih vezanih uz novije financijske krize poput kraha burze u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) 1987., kolapsa tržišta blagajničkih zapisa 1994., Azijske krize iz 1997., te elaborira mišljenja istaknutih ekonomista toga vremena u vezi sa spomenutim ekonomsko-političkim problemima. Mišljenja ekonomskih teoretičara u osnovi se nisu pretjerano razlikovala. Propagiranje jednostavnih ekonomskih rješenja poput izbjegavanja pretjeranih kreditnih aranžmana, pokušaja uspostave cjenovne i platne elastičnosti te pružanja monetarnoga i fiskalnoga stimulansa trebalo je učiniti zapadna gospodarstva stabilnijima i efikasnijima. Fiskalno načelo štednje u prosperitetnim vremenima, koje čini branu negativnim učincima ekonomske depresije, napušteno je u SAD-u i Velikoj Britaniji tijekom ekonomske krize 2008. godine. Podatak koji iznosi King, da je fiskalni stimulans prije krize u SAD-u i Velikoj Britaniji bio veći nego nakon nje, pokazuje da je politika štednje u lošim vremenima neprimjerena za pokretanje ekonomske aktivnosti.

U četvrtom poglavlju pod nazivom „Ovisni o stimulanu” (str. 69–97) prikazuju se mogućnosti korištenja mehanizama monetarne i fiskalne politike u kontekstu borbe protiv ekonomskih kriza. Kad se govori o korištenju mehanizama monetarne politike, prije svega se misli na „kvantitativno puštanje”, odnosno tiskanje novca i njegovo puštanje u ekonomiju kao cjelinu. Tehnološki razvoj utjecao je na mogućnost puštanja velikih količina novca u optjecaj preko modernih računalnih softvera, potiskujući na taj način tradicionalno tiskanje novca i odvajajući novac od realne gospodarske aktivnosti. Po mišljenju autora, kvantitativno olakšavanje često ostaje izvan posjeda kućanstava te maloga i srednjega poduzetništva, koji nemaju pristup financijskim tržištima poput velikih multinacionalnih korporacija. Fiskalne i tečajne neravnoteže, kompanije i pojedinci koji su bankrotirali uslijed neodgovornoga poslovanja, prekomjerna moć u rukama države i središnjih bankara te mogućnost manipulacije novčanim deriva-

tima uslijed neracionalnoga ubrizgavanja velikih količina novca odvojenih od proizvodne djelatnosti ne mogu dugoročno utjecati na stabilizaciju ekonomske aktivnosti i povećanje životnoga standarda stanovništva. U završetku poglavlja može se naslutiti da bi u kontekstu organizacije monetarne i fiskalne politike u regionalnim integracijama poput Europske unije primat trebala imati zajednička fiskalna politika nasuprot monetarnoj, koja bi delegirala nacionalnu fiskalnu politiku na upravljanje nadnacionalnom tijelu.

Peto poglavlje, „Ograničenost stimulansa – pouke iz povijesti” (str. 97–121), propituje dvije epizode monetarnoga kaosa: vraćanje Velike Britanije na zlatni standard 1920-ih i Veliku depresiju 1930-ih te unutarnje i vanjske okolnosti koje su utjecale na ekonomski položaj Velike Britanije unutar tih razdoblja. Nadalje, King ističe važnost *New Deal*a kao najvažnijega faktora za izvlačenje SAD-a iz Velike gospodarske krize. Osnova *New Deal*a je državni intervencionizam, koji je poslije služio sljedbenicima Johna Maynarda Keynesa za daljnji razvoj ideja. Poglavlje obiluje porukama koje se mogu primjenjivati u današnjem stvaranju kvalitetnih ekonomskih politika u borbi sa stagnacijom. Pretjerano korištenje određene ekonomske politike kao što su npr. štednja ili kvantitativno popuštanje može na dugi rok djelovati pogubno za ekonomsku aktivnost neke zemlje. Oblik monetarne politike kakav autor analizira nije neutralno sredstvo borbe protiv gospodarskih kriza i za suzbijanje nejednakosti, nego sredstvo redistribucije imetka i dohotka i prikrivene metode oporezivanja koja stvara povlaštene kaste u odnosu na obespravljeno stanovništvo.

U poglavlju „Gubitak povjerenja, gubitak rasta” (str. 121–151) King iznosi daljnju analizu psihološkoga učinka ekonomskih politika na pojedince i društvo u cjelini. Lako je pretpostaviti da povjerenje u financijske i političke institucije može izbljedjeti u nedostatku ekonomskoga rasta. S aspekta melankoličnoga stanja Adama Smitha, čije se ideje provlače kroz knjigu, moglo bi se zaključiti da što su veće razlike između dobitnika i gubitnika zbog loših ekonomskih politika, to je veće i nepovjerenje među ljudima. Povjerenje ljudi u učinkovitost makroekonomskih politika, prema Kingu, varira s ekonomskim ciklusima: tijekom dobrih vremena bankare se smatra pozitivnom stranom uređenja ekonomsko-političkoga sustava, a s padom ekonomske aktivnosti počinje ih se smatrati „opasnim otpadom”. U primjerima povijesti XX. stoljeća, ali i s ponekim izletom u prijašnja razdoblja, King opisuje probleme ustroja bankarskoga sustava koji je doveo do gubitka povjerenja u rad financijskih institucija, a posljedično i pada ekonomskoga rasta.

Dohodovna nejednakost, starenje bez dostojanstva i opadanje povjerenja između kreditora i dužnika kao temeljne značajke ekonomsko-političkoga života u XXI. stoljeću obrađeni su u poglavlju „Tri šizme” (str. 151–179). Navedene pojavnosti ostaju nezamijećene prilikom ekonomskoga rasta, međutim

stvari se iz temelja mijenjaju kad nastupi faza ekonomske stagnacije. Zemlje s visokom razvijenosti povjerenja među građanima i velikim ekonomskim rastom teže smanjenju dohodovne nejednakosti među stanovništvom. Kao primjere država s tim karakteristikama King navodi skandinavske zemlje, posebice Švedsku. Nadalje, ekonomska stagnacija onemogućava zadovoljavanje životnih potreba starije populacije. Poznato je da se Europska unija bori s ubrzanim starenjem stanovništva. Starija populacija dominira u odnosu na mlađu, što čini nemogućim uspostavu mirovinskoga sustava koji će omogućiti normalan život starijoj populaciji. Autor zaključuje da se bez povjerenja, ekonomije ne mogu vratiti u stanje blagostanja. Banke svojim poslovanjem odbijaju ljude i ne privlače povjerenje. To rezultira nepovjerenjem stranih kreditora prema domaćim dužnicima, što za posljedicu ima guranje u drugi plan središnjih bankara i njihovih politika stvaranja financijskih inovacija. Rečeno nameće potrebu rasprave koja će se uzdignuti iznad konflikta države i tržišta, te debata koje će doprinijeti zaključcima čiji je cilj pomoći pronaći način da živimo u skladu s vlastitim mogućnostima, odnosno poduprijeti povjerenje između građana i institucija i završiti fazu ekonomske stagnacije.

U osmom poglavlju, „Od ekonomskog razočaranja do političke nestabilnosti” (str. 179–207), autor opisuje situaciju u XIX. stoljeću te analizira monetarne poteškoće, uzrokovane u prvom redu njemačko-francuskim ratom. Poglavlje nastavlja prikazom Azijske krize, kada su početkom 1990-ih azijske ekonomije počele prihvaćati Washingtonski konsenzus, što je označavalo preuzimanje obveze održavanja niskih stopa inflacije i konzervativnih ekonomskih politika koje su u prvi plan isticale smanjenje proračunskoga deficita i restriktivnost monetarne politike te zaduživanje kod stranih investitora. Pomoću primjera zemalja poput Malezije, Indonezije i Južne Koreje autor izlaže komparativnu analizu političkoga trenutka i stvaranja ekonomskih politika tijekom Azijske krize. Iskustva azijskih zemalja pokazuju da izlazak iz krize zahtijeva mukotrpan rad i podnošenje žrtve. Takav način rada rezultira izbjegavanjem kratkoročnih populističkih ekonomskih politika i minimizira utjecaj zloporabe političkih ovlasti.

Pretposljednje poglavlje, „Distopija” (str. 207–231), analizira krizu eurozone i paradoks globalizacije. Financijska kriza iz 2008. pokazala je da se zemlje eurozone, unatoč korištenju zajedničke valute, u teškim vremenima okreću vlastitim nacionalnim interesima. Okretanje vlastitim interesima bogatoga sjevera Europske unije (kreditorskih nacija) naspram siromašnijega juga (dužničkih nacija) pokazalo je koliko je zapravo politički projekt zajedničke valute na teritoriju Europske unije nedovršen proces. S druge strane, nedostatak ekonomskoga rasta, nepovratno izgubljeno povjerenje u institucije i dohodovne nejednakosti plodno su tlo za uzlet političkoga ekstremizma. Politički pokreti

koji u normalnim ekonomskim prilikama ne bi mogli koegzistirati na političkoj sceni nijedne države u trenucima ekonomskoga nazadovanja postaju etablirani politički faktor. Praveći analogiju s prošlosti, na kraju poglavlja King zaključuje da je događajima poput Francuske revolucije, antisemitizmu u Njemačkoj te usponu fašizma i komunizma pridonijela loša ekonomska situacija i propadanje moralnih vrijednosti nacija.

Završno poglavlje, „Izbjegavanje distopije” (str. 231–263), donosi preporuke za buduće kreiranje ekonomskih politika. Uvjerenja da tržišta kapitala mogu osigurati neprestani rast, neracionalna zaduživanja i nevoljkost shvaćanja aktualnih problema vode u ekonomsko poniranje. Strukturne promjene poput mijenjanja monetarnoga obrasca, kontroliranja poslovanja banaka, fluktuacije radne snage, efikasnijega nošenja s dugovima te stvaranja fiskalnoga kluba koji poštuje fiskalnu suverenost, ali zajedničkim djelovanjem pomaže u trenucima krize, mogu zaustaviti ekonomsko urušavanje i vratiti nužno potrebno povjerenje – i među ljudima i u rad institucija.

Knjiga nudi brojne teme za razmišljanje. Pored pitanja koja obrađuje obiluje pregledom ekonomske povijesti, čije je nepoznavanje pridonijelo da posljednja financijska kriza bude teža od očekivanog. Uspješno koristeći povijesne primjere, autor – neosporni autoritet na području financija – jednostavnim jezikom objašnjava uzroke financijskih kriza te nudi odgovarajuća rješenja. Gubitak povjerenja, poruka koja se provlači analiziranim poglavljima, dovodi do začaranoga kruga ekonomske stagnacije koja čini nemogućom uspostavu stabilizacijskih makroekonomskih politika. Knjiga je namijenjena ekonomistima, političarima, politolozima i povjesničarima, ali i širem čitateljstvu koje zanima povijesna analiza financijskih kriza.

Nikola Perković

Zsófia Lóránd, *Feministički izazov socijalističkoj državi u Jugoslaviji* (Zagreb: Fraktura, 2020), 403 str.

Izdavačka kuća Fraktura objavila je u veljači 2020. znanstvenu knjigu *Feministički izazov socijalističkoj državi u Jugoslaviji* mađarske povjesničarke Zsófiye Lóránd (izvornik: *The Feminist Challenge to the Socialist State in Yugoslavia*, Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2018., preveo Srđan Dvornik). Autorica se bavi intelektualnom poviješću feminizma u istočnoj srednjoj Europi socijalističkoga razdoblja; doktorirala je na Srednjoeuropskom sveučili-